

METODİKA

UOT 37.014

MÜASİR TƏHSİL SİSTEMİNİN DAVAMLİ İNKİŞAF MEYLLƏRİ
VƏ TƏTBİQİ MƏSƏLƏLƏRİNƏ DAİRSona S.MƏHƏRRƏMOVA^{*}, Sarvan B.BƏDƏLOV[†]

Azərbaycan XX əsrin sonlarında dövlət müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra bir çox sahələrdə, o cümlədən təhsil sferasında fundamental islahatlara başladı və bu istiqamətdə mərhələlərə müvafiq addımlar atdı.

Təhsil sisteminin milli və ümumbəşəri dəyərlər əsasında yenidən qurulması və təkmilləşdirilməsi Azərbaycan Respublikasında prioritet istiqamət kimi daim dövlət siyasətinin mərkəzində yer tutmaqdadır. Azərbaycanın müasir təhsil siyasəti ümummilli, tarixi-mənəvi faktorları, əvvəlki illərin mütərəqqi təcrübələrini inkar etmədən qlobal təhsil çağırışlarına, sivil dünyanın əksəriyyət tərəfindən qəbul olunmuş dəyərlərə və təcrübələrə uyğun şəkildə həyata keçirilir.

Açar sözlər: Azərbaycanın təhsil siyasəti, kurikulum, informasiya cəmiyyəti, davamlı insan inkişafı, insan kapitalı.

Giriş. Davamlı inkişafın təmin olunması üçün kadr hazırlığı əsas vəzifədir. Müasir təhsil sistemi bu vəzifənin əsas icraçısıdır. Müasir təhsil yalnız iqtisadiyyat, elm və incəsənətə diqqət yetirmir, həm də tələbələrdə tənqidi düşüncə, dəyərlər təhsili, həyatı bacarıqları, analitik düşüncə və qərar qəbul etmə bacarıqlarını inkişaf etdirməyi qarşısına hədəf qoyur. Müasir təhsil həm də informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından geniş istifadə edir, öyrənmələri maaflandırmək, öyrənmə prosesini daha cəlbedici və maraqlı etmək üçün ən son texnologiyalar - mobil proqramlar, YouTube, podkastlar, elektron kitablar, filmlər və s. kimi audio və video platformalar tədris prosesində tətbiq edilir.

Müasir həyatın tələbləri təhsil siyasətinin məqsədlərinin formalaşdırılmasında, insan inkişaf indeksinin vacib meyarı olaraq təhsilin qlobal davamlı inkişaf məqsədlərində mühüm yer tutmasında, təhsil və iqtisadiyyatın qarşılıqlı təsirləri üzrə insan kapitalının formalaşdırılmasında dövlət siyasətinin kontur-

^{*} *Sumqayıt Dövlət Universiteti, Tarix və onun tədrisi kafedrasının dosenti, oguz.gunhan@gmail.com; ORCID İD: 0000-0002-7816-4916*

[†] *Sumqayıt Dövlət Universiteti, Tarix və onun tədrisi kafedrasının baş müəllim, sarvan.badalov1985@gmail.com; ORCID İD: 0000-0002-6011-3133*

larını təşkil edir.

Tədqiqatda dünyada müasir təhsil sisteminin tətbiqində istifadə edilən trendlər, Azərbaycan dövlətinin təhsil siyasəti qlobal təhsil çağırışlarına uyğun olaraq araşdırılır.

Müasir dövrdə Azərbaycan Respublikasında təhsil siyasəti. Təhsil ölkənin davamlı inkişafı və iqtisadi artımını təmin edən əsas faktorlardandır. Azərbaycan Respublikasında təhsil sahəsində keçirilən islahatlar 1999-2013-cü illəri əhatə etmişdir. Təhsil islahatı aşağıdakı mərhələlərə ayrılır:

1. Öyrədici innovativ mərhələ (1999-2003-cü illər)
2. Hazırlıq mərhələsi (2004-2007-ci illər)
3. Tətbiqetmə mərhələsi (2008-2013-cü illər)

Bu mərhələlərdə qanunvericilik bazasının yaradılması mühüm əhəmiyyət daşıyır. İlk "Təhsil islahatı" proqramı Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 15 iyun 1999-cu il tarixli 168 sayılı əmrilə təsdiqlənmişdir. "Azərbaycan Respublikasının təhsil sahəsində İslahat Proqramı" müasir dövrdə ölkəmizin ümumi təhsil sistemində dövlət siyasətinin konseptual prinsiplərini və strategiyasını formalaşdırmışdır [1].

2005-ci il mayın 19-da Norveçin Berqen şəhərində Azərbaycanın Boloniya prosesinə qoşulması ilə bağlı rəsmi sənəd imzalandı [2].

2006-cı il oktyabrın 30-da "Azərbaycan Respublikasında Ümumi Təhsilin Konsepsiyası (Milli Kurikulumu)" hazırlanaraq Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti tərəfindən təsdiq edilmiş, daha sonra "Ümumi təhsil pilləsinin dövlət standartı və proqramları (kurikulumları)"nın təsdiq edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2010-cu il 3 iyun tarixli 103 nömrəli və 2020-ci il 29 sentyabr tarixli 361 nömrəli Qərarları ilə təkmilləşdirilmiş və pedaqoji ictimaiyyətin istifadəsinə verilmişdir [3].

Azərbaycan Respublikasında qlobal təhsil çağırışlarına uyğun keyfiyyətli təhsil sistemi qurmaq məqsədilə keçirilən islahatların mərkəzində təhsil proqramının (kurikulumun) daha da təkmilləşdirilməsi və ona yeni yanaşma dayanır. Bu gün dünya ölkələrinin qarşısında dünyada çox sürətlə gedən qlobal dəyişikliklərin fonunda milli kurikulumla müvafiq dəyişikliklərin edilməsi və keyfiyyət təminatının əldə edilməsi əsas məsələ olaraq durur. Kurikulumun aktuallığı, praktikliyi, effektivliyi, davamlılığı onun mühüm keyfiyyət göstəricilərindəndir.

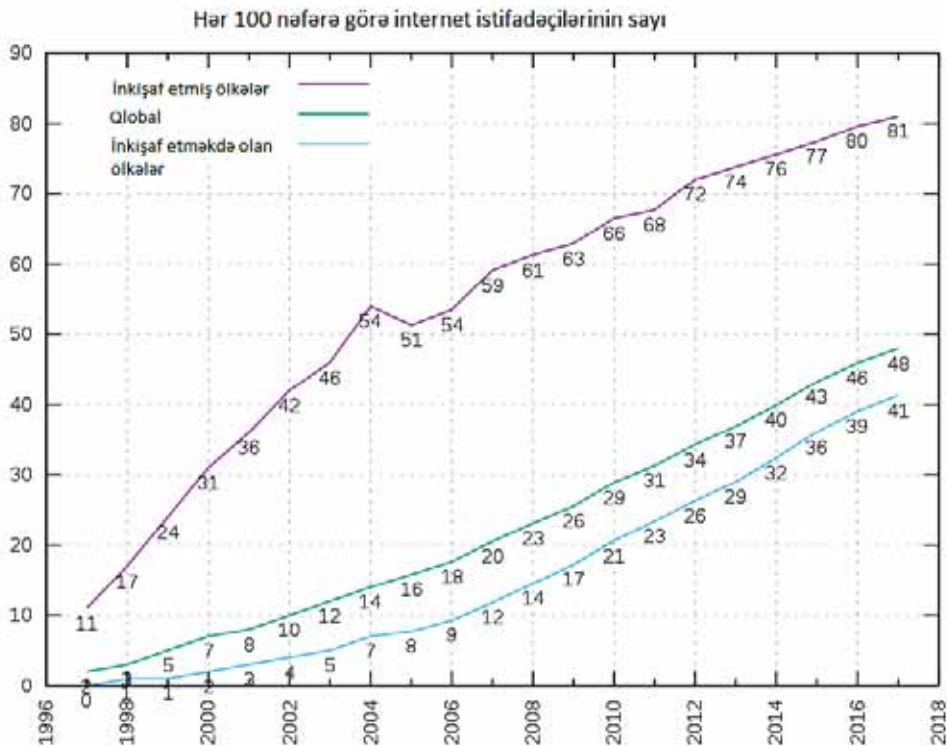
Kurikulumun aydın məqsədlərinin olması, bu günün tələblərinə cavab verməsi, şagirdlərin bugünkü və gələcək həyatları, təcrübələri, arzu və istəklərinə uyğunluğu, yaşadıkları ölkənin tarixini və mədəniyyətini nəzərə almaqla sosial və iqtisadi baxımdan şagirdlər üçün firavan gələcək qura bilmək məqsədinin olması, ədalətli və inklüziv, şagirdyönümlü, açıq və çevik, ardıcıl və əlaqəli olması UNESCO-nun keyfiyyətli kurikulum üçün müəyyənləşdirdiyi ölçü meyarlarıdır [4,7-8; 5].

Müasir həyatın tələbləri və təlimin məqsədləri. Elm, texnika və texnologiyanın sıçrayışlı inkişafının baş verdiyi müasir dünyada durmadan dəyişən

həyat şəraitinə çevik şəkildə uyğunlaşmaq, yeni şəraitə uyğun öz qabiliyyətlərini gerçəkləşdirməyi bacarmaq, özünüinkişafa və özünütəkmilləşdirməyə hazır kompetent kadr olmaq zəruridir.

Məlum olduğu kimi, biz durmadan və sürətlə yenilənən informasiya cəmiyyətində yaşayırıq. Əldə olunan biliklər mənimsənilib tətbiq olunana qədər “köhnəlik” və bu da insanlara mövcud problemlərin həlli üçün qazandıqları biliklərlə kifayətlənməyə imkan vermir. Həyatda baş verən dəyişikliklərə uyğunlaşmaq və səmərəli fəaliyyət göstərmək üçün həyatı boyu bilikləri müstəqil əldə etmək bacarığına sahib olmaq, ömürboyu təhsil (lifelong learning) insanların zəruri ehtiyacına çevrilmişdir. Əhalinin əksəriyyətinin müasir informasiya texnologiyalarından istifadə etməklə informasiya və onun ən ali forması olan biliyin istehsalı, saxlanması, emalı və ötürülməsi ilə məşğul olması, cəmiyyətin həyatında informasiya və biliyin rolunun artması, effektiv informasiya-kommunikasiya əlaqələrini təmin edən qlobal informasiya fəzasının yaradılması müasir **post-sənaye informasiya cəmiyyətinin** əsas spesifik xüsusiyyətləridir.

Aşağıdakı qrafikdə internetin həyatın müxtəlif sferalarında istifadə səviyyəsi 3 kateqoriya üzrə analiz olunmuşdur. Qrafikdən görüldüyü kimi, 1996-cı ildən başlayaraq internet istifadəsi dünya üzrə daim artan tempdə inkişaf etməkdədir (bax: Qrafik 1).

Qrafik 1. Beynəlxalq Telekomunikasiya Birliyinin məlumatına əsasən hər 100 nəfərə görə internet istifadəçilərinin göstəriciləri [6;7].

Müasir təhsilin əlçatanlığı təhsilin tətbiq imkanlarını genişləndirir. Müasir dövr həm öyrənmə, həm də öyrətmə üsullarında inqilab etdi və hər yaşda olan insanlara təhsil imkanlarını genişləndirdi. İnformasiya əsrində və internet dövründə yaşayan müasir insanlar dünyanın istənilən yerindən milyonlarla kitaba müraciət edə bilirlər. Smartfonlar, notbuklar, elektron oxucular və kitabların rəqəmsallaşdırılması təhsildə davamlı surətdə inqilabi dəyişikliklərə səbəb olur. Yeni əsrin rəqəmsal texnologiyalarının daşınması sayəsində hər yerdə əldə edə biləcəyimiz təhsil bizim üçün əlçatandır.

Onlayn və distant təhsil. Onlayn və distant tədris kursları müasir təhsil sisteminin əsas formalarındandır. Belə ki, bu format karyera və ya şəxsi öhdəliklərinə görə rəsmi olaraq universitetə getmədən proqramı davam etdirmək istəyənlər üçün mükəmməl həll yoludur. Distant təhsil yenidən təhsil həyatına qayıtmağı planlaşdıran, şəxsi karyerası üzrə işləyən mütəxəssislər, hər hansı bir universitetin dərslərinə əyani şəkildə qoşulmağa imkanı olmayanlar və ya təhsillərinə fasilə verdikdən sonra özlərini yenidən bu işə davam etməyə inandırmaqda çətinlik çəkənlər üçün ən yaxşı seçimə çevrilmişdir. Pandemiya dövründə onlayn təhsil sahəsində təcrübə və tətbiqlər bütün dünyada təhsildə fasilənin yaranmaması üçün istifadə edildi.

Onlayn resurslar və şəbəkələr təhsil vasitəsi kimi. İnternet əsrində məktəb və ya kollec layihəsi hazırlamaq heç bu qədər asan olmamışdı. Sonsuz sayda pulsuz onlayn məlumatlara hər kəs daxil ola, istifadə edə və ya ona nəşə əlavə edə bilər. İnternetdəki məlumat bankı hər keçən gün daha da böyüyür. İnternetdə pulsuz oxumaq üçün milyonlarla kitabı olan pulsuz onlayn kitabxanalar, yeni bilik və bacarıqlara yiyələnmək istəyənlər üçün pulsuz dərslilər və təlimatlar təqdim edən veb saytlar, hər bir fənn üzrə biliklərimizi genişləndirmək üçün limitsiz pulsuz onlayn resurslar mövcuddur. İnternet texnologiyasının kitabların rəqəmsallaşdırılmasına, onların oxunulması üçün daha da əlçatan olmasına böyük köməklik göstərmişdir.

Çeşidli onlayn forumların və öyrənmə platformalarının meydana çıxması ilə tələbələr harada olduqlarından asılı olmayaraq bu sahədəki alimlərlə asanlıqla əlaqə saxlaya bilirlər. Biz internetə və texnologiyaya borclu yuq ki, dünyanın istənilən yerində konfranslarda iştirak edə bilirik. Bundan əlavə, rəqəmsal dövr dünyanın hər yerindən elm adamlarının bir-biri ilə fiziki görüşmədən ortaq bir layihə üzərində işləyə biləcəyi birgə laboratoriyaların ixtirasına gətirib çıxartmışdır.

Onlayn və distant təhsil proqramları çoxlu sayda insana təhsillərini bərpa etməyə köməklik etmiş, təhsilin simasını dəyişən texnoloji fenomenlərin yaranmasına töhfə vermişdir. Buna nümunə olaraq, Kursların İdarəetmə Sistemini (Course Management System), Kütləvi Açıq Onlayn Kurslar (Massive Open Online Courses), EdX, FutureLearn və s. platformaları göstərə bilərik [8; 9; 10; 11; 12; 13].

Kursların İdarəetmə Sistemində dair ən məşhur platformalar aşağıdakılardır:

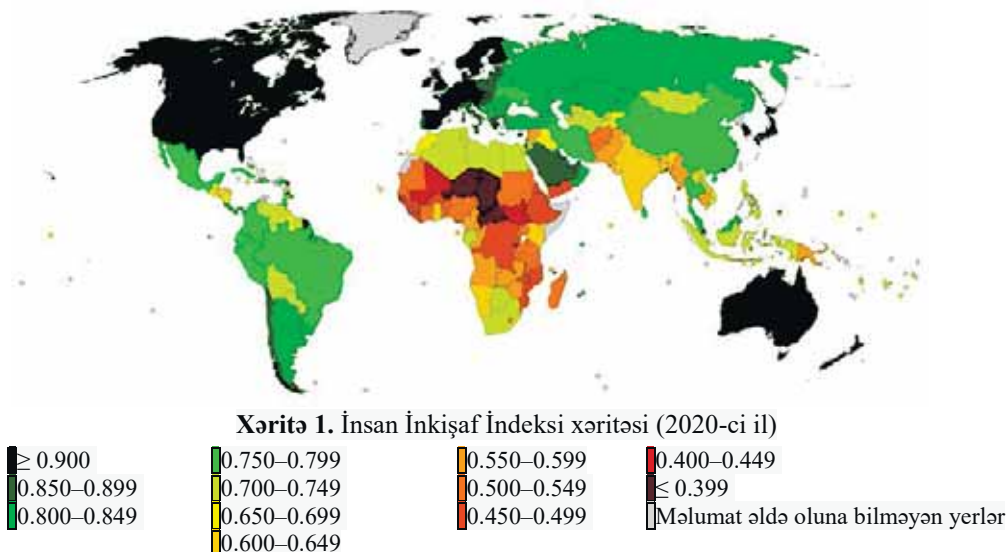
- Blackboard (www.blackboard.com)

- WebCT (www.webct.com)
- eCollege (www.ecollege.com)
- ETUDES-NG (<http://etudesproject.org>)
- Moodle (<http://moodle.org>)
- Angel (<http://angellearning.com>)

“Ağıllı” dərslər. Tədris fəaliyyətində müasir təcrübələr, interaktiv öyrənmə və texnologiyadan istifadə ənənəvi sinif otaqlarını dəyişdirmişdir. Bütün dünyada məktəblər, kolleclər və universitetlər ənənəvi öyrənmədən “ağıllı” öyrənməyə keçməkdədir. Sübut edilmişdir ki, “ağıllı” sinif otaqları tələbələrin diqqətini daha uzun müddət saxlaya bilər. Video mühazirələrdən istifadə etməklə mürəkkəb proseslərin qrafik təsviri tələbələrə müxtəlif anlayışları daha yaxşı başa düşməyə kömək edir. Audio, video və qrafika kimi multimediamın müxtəlif formalarından istifadə etməklə, tələbələr daha çox məlumatı uzun müddət yadda saxlaya bilirlər. “Ağıllı” siniflər təhsilin simasını dəyişən texnologiyanın parlaq nümunəsidir [14].

İnsan İnkişafı indeksi və təhsil. Cəmiyyətin inkişafının göstəricilərindən biri İnsan İnkişafı İndeksidir (Human Development Index). İnsan İnkişafı İndeksi gözlənilən ömür uzunluğu, təhsil və adambaşına düşən gəlir göstəricilərinin statistik baxımdan tərtib olunmuş indeksidir. Bu indekslə ölkələr dörd səviyyədə sıralanır: insan inkişafı, daha uzun ömür, daha yüksək təhsil səviyyəsi və adambaşına düşən daha yüksək ümumi milli gəlir. İnsan inkişafı indeksi ilk dəfə pakistanlı iqtisadçı Məhəbub-əl Haqq tərəfindən hazırlanmış, daha sonra Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İnkişaf Proqramının İnsan İnkişafı Hesabatı Ofisi tərəfindən ölkələrin inkişafını ölçmək üçün istifadə edilmişdir [15].

Aşağıda 2019-cu ilin İnsan İnkişafı məlumatları əsasında hazırlanmış 2020-ci il üçün İnsan İnkişafı hesabatı üzrə dünyanın müxtəlif ölkə və ərazilərinin İnsan İnkişafı İndeksinin xəritəsi verilmişdir (Bax: Xəritə 1). [16]

İnsan İnkişafı İndeksində əsas komponentdən biri olan təhsil insan inkişafının ən mühüm tərkib hissələrindən biridir. Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsində, İnsan Hüquqlarının və Əsas Azadlıqlarının Müdafiəsi haqqında Avropa konvensiyasında, İqtisadi, Sosial və Mədəni hüquqlar haqqında Beynəlxalq Paktda təhsil hüququ ən vacib insan hüquqları sırasında təsbit edilmişdir. Təhsil prosesi insan inkişafının arealını genişləndirir, onun qarşısında çoxşaxəli yollar açır. Təhsilin insanın inkişafına təsirləri dedikdə, ya təhsilin insan potensialının artırılmasına təsiri, ya da təhsilin insan kapitalının formalaşdırılmasında rolu başa düşülür. İnsan potensialı məfhumu sağ qalmaq, yaxşı yaşamaq və uğurlu olmaq üçün insanın lazım olan əməlləri yerinə yetirmək bacarığını ehtiva edir.

Davamlı inkişaf meylləri və insan kapitalı. İnsan kapitalı nəzəriyyəsinə görə, təhsil və sağlamlıq bir tərəfdən mal və xidmətlərin istehsalının artırılması üçün əməyin məhsuldarlığının yüksəldilməsi obyektidir. Digər tərəfdən isə işçinin öz gəlirlərinin artırılması məqsədini daşıyan bir investisiya obyektidir. İqtisadi inkişafın son nəticədə insan rifahını təmin etməli olduğunu əsas tutan insan inkişafı yanaşması əmək məhsuldarlığının artmasında insan kapitalının mərkəzi rolunu qəbul edir. İqtisadi artım insan potensialının inkişafı, xüsusilə də ölkə əhalisinin təhsil səviyyəsinin yüksəldilməsi üçün şərait yaradır. Bununla yanaşı, təhsil iqtisadi artımın və milli sərvətin formalaşdırılmasının vacib şərtidir.

İqtisadçılar uzun müddət hesab etmişlər ki, hər hansı ölkənin iqtisadi resurslarının əsas hissəsi fiziki kapitaldır, maddi-əşyavi sərvətdir. 1995-ci ildə Dünya Bankının 192 ölkə üzrə apardığı tədqiqat göstərir ki, fiziki kapital ümumi sərvətin yalnız 16 faizini təşkil edir, bu baxımdan təhsil və ümumi sərvətin 64 faizini ehtiva edən insan kapitalı daha böyük əhəmiyyətə malikdir. Almaniya, Yaponiya və İsveçrə kimi yüksək gəlirli iqtisadiyyata malik ölkələrdə ümumi kapitalın 80 faizə qədər hissəsi insan kapitalından ibarətdir [17].

İnsan kapitalının inkişaf etdirilməsi fiziki kapitalın yaradılmasına deyil, bilik iqtisadiyyatının formalaşmasına yönəlmişdir. Bilik iqtisadiyyatında həlledici rol əmtəə və xidmətlərin istehsalından intellektual resurslara və onlar üzərində qurulmuş imkanlara məxsusdur. Əvvəlki dövrlərdə də hər hansı iqtisadi fəaliyyət növü biliklərə əsaslanırdı, lakin indi istehsal prosesində fundamental dəyişikliklər baş vermişdir. Onun ayrılmaz tərkib hissəsi olan innovasiyalar və informasiya resursları artıq ictimai sərvətin yaradılmasında üstünlük təşkil edir. Biliklər getdikcə dövlətlərin davamlı inkişafının zəmanətinə çevrilmiş, biliklərin əldə edilməsi və tətbiqi isə ölkənin rəqabətliyinin əsas amili olmuşdur.

Hal-hazırda bilik iqtisadiyyatı termininin müxtəlif izahatları olsa da, ümumi məqamlar aşağıdakılardan ibarətdir:

-Biliklərin resurs olması konsepsiyası – biliklər kapital və əməklə yanaşı iqtisadi artımın əsas amillərindən biridir;

-Biliklərin məhsul olması konsepsiyası – yeni biliklərin yaradılması (“bilik

istehsalı”) müasir iqtisadiyyatın “simasını” müəyyən edir;

- Biliklərin aydın ifadə edilməsi konsepsiyası** – intuitiv olaraq əxz edilmiş və konkret ifadə oluna bilməyən mücərrəd biliklərdən fərqli olaraq aydın ifadə edilən praktik bilik və ideyalar iqtisadi münasibətlərin əsas komponentidir;
- Bilik iqtisadiyyatının informasiya cəmiyyəti ilə üzvi bağlılığı konsepsiyası** – biliklər informasiya kommunikasiya texnologiyalarının inkişafına, tətbiqinə və dəyişməsinə əsaslanır [18].

Hər bir ölkənin milli sərvətinin mühüm hissəsini insan kapitalı təşkil edir. “Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyası, “Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası”, “Azərbaycan Respublikasının milli iqtisadiyyat perspektivi üzrə Strateji Yol Xəritəsi” hər biri özündə insan kapitalının bilik və innovasiyalara əsaslanan inkişaf prioritetlərini əks etdirir. Azərbaycanda insan kapitalının davamlı inkişafının təminatı, təhsilin və ixtisaslı kadr hazırlığının əmək bazarının müasir tələblərinə uyğunlaşdırılması məqsədilə səmərəli və ardıcıl işlər görülür. Təhsilin keyfiyyətinin artırılması bu strateji hədəflərə çatmaqda müstəsna əhəmiyyətə malikdir. Təhsil sistemində idarəetmənin şəffaflığı, demokratikliyi, təhsilin keyfiyyətinin artırılmasına yönəldilmiş yaradıcı və təşəbbüskar mühitin yaradılması, ümumi təhsil sistemində əzbərləməyə yox, idraka və təfəkkürə dayanıqlı praqmatik islahatların aparılması, qabaqcıl dünya təcrübəsinə əsaslanan fənn proqramlarının-kurikulumların işlənilməsi, kadrların peşəkarlığının yüksəldilməsi kimi mühüm vəzifələr dövlət təhsil siyasətinin qarşısına qoyduğu tələblərdir.

Azərbaycan Respublikasında təhsil sisteminin insan kapitalının inkişafının tələblərinə cavab verməsi məqsədilə ümumi təhsilin keyfiyyət göstəricilərinin yüksəldilməsi, ali təhsilin Avropa standartlarına uyğunlaşdırılması, təhsili idarəetmə sisteminin yenidən qurulması, insan resurslarının inkişaf etdirilməsi və müəllim peşəsinin nüfuzunun artırılması istiqamətində mühüm işlər görülmüş, müasir standartlara cavab verən təhsil infrastrukturuları qurulmuşdur.

Onu da əlavə edək ki, 2015-ci ildə BMT platformasında 195 millət arasında dünyanın inkişafını daha yaxşı istiqamətdə dəyişmək barəsində razılaşma əldə edildi. Bu məqsədlə Hökumətlərin Şəffaflığının təmin edilməsi üçün Qlobal Çağırış: Davamlı İnkişaf Məqsədləri (DİM) Gündəliyi (2030) qəbul etdilər. Bu işi 2030-cu ilə qədər həyata keçirtmək üçün onlar öz ölkələrində insanların həyatını yaxşılaşdırmaq üçün müvafiq hökumətləri, biznesləri, medianı, ali təhsil müəssisələrini və yerli QHT-ləri bir araya gətirəcəklərinə söz verdilər. Bu məqsədlə 17 əsas istiqamət müəyyən edildi: yoxsulluğu aradan qaldırmaq; açlığı yox etmək; yaxşı səhiyyə və rifah formalaşdırmaq; təhsildə keyfiyyəti təmin etmək; gender bərabərliyini təmin etmək; təmiz su və kanalizasiya sistemini təkmilləşdirmək; əlverişli və təmiz enerji təchizatını inkişaf etdirmək; layiqli iş və iqtisadi inkişafa nail olmaq; sənaye, innovasiya və infrastrukturunu genişləndirmək; bərabərsizliyi azaltmaq; şəhərlər və icmaları davamlı səfərbər etmək; istehlak və istehsalata məsuliyyətlə təsir etmək; iqlim fəaliyyətini təşkil etmək; sualtı həyatı inkişaf etdirmək; quruda yaşayışı təmin

etmək; sülh, ədalət və güclü institutlara zəmanət vermək; məqsədlərə çatmaq üçün tərəfdaşlıq etmək [19].

Davamlı İnkişaf Məqsədinin 4-cü maddəsini həyata keçirtmək üçün “Təhsil Gündəliyi 2030” (Education 2030 Agenda) hazırlandı. Sənəd təhsilin müxtəlif aspektlərini əhatə edən 10 hədəf müəyyənləşdirmişdir [20].

İnsan kapitalının formalaşdırılması və təhsil. İnsan kapitalı bilik, bacarıq, vərdişlərin, sosial və şəxsi keyfiyyətlərin bazası olmaqla, iqtisadi dəyər yaratmaq üçün əməyin yerinə yetirilməsi qabiliyyətinə malikdir. İnsan kapitalı insan resursları menecementi ilə yaxından əlaqədardır və ona biznesin idarəedilməsi və makroiqtisadiyyat sahəsində də rast gəlmək mümkündür.

Müasir dövrdə istənilən ölkənin dayanıqlı iqtisadi inkişafının və məhsuldarlığının artmasında innovasiyalar və texnologiyalar mühüm rol oynayır. Bunu hələ ötən əsrdə Y.Şumpeter, R.Solou, P.Romer və s. kimi bir çox tanınmış amerikalı iqtisadçı alimlər öz tədqiqatlarında qeyd etmişdilər. Onlar iqtisadi artımla elmi-texniki tərəqqinin sıx bağlı olduğunu əsaslandırmışdılar [21,65; 22].

Azərbaycanda elmin iqtisadiyyatla əlaqəsinin gücləndirilməsi Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2009-cu il 4 may tarixli sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasında 2009-2015-ci illərdə elmin inkişafı üzrə Milli Strategiya”da da əks olunmuşdur [23].

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin təsdiq etdiyi “2009-2013-cü illərdə Azərbaycan Respublikasının ali təhsil sistemində islahatlar üzrə Dövlət Proqramı”nda qeyd olunur ki, cəmiyyətin tərəqqisi bütün dövrlərdə bilavasitə təhsilin inkişafından və onun əhəmiyyətinin düzgün qiymətləndirilməsindən asılı olmuş, mövcud tələbat təhsilin inkişafını sürətləndirmiş, elmi və texnoloji nailiyyətlər isə təhsil sistemi qarşısında həlli vacib olan daha mürəkkəb vəzifələr qoymuşdur. Həmin sənəddə həmçinin göstərilir ki, BMT XXI əsri “təhsil əsri” elan etmişdir [24].

Bu baxımdan yüksək intellektə malik insan kapitalının formalaşmasında, davamlı inkişafa zəmin yaradan güclü iqtisadiyyatın qurulmasında ali təhsilin rolu danılmazdır.

“Azərbaycan 2020: Gələcəyə baxış” inkişaf konsepsiyasında deyilir ki, indidən ənənəvi iqtisadiyyatdan bilik iqtisadiyyatına keçid əsası qoyulmalı, bunun üçün həlledici olan insan kapitalının adekvat inkişafı ön plana çəkilməlidir. Şəhər mühiti insan kapitalının inkişafı və bilik iqtisadiyyatının qurulması üçün yaxşı zəmin hazırlayır [25].

Nəticə. Beləliklə, tədqiqatın yekunu olaraq deyə bilərik ki, İnsan İnkişaf İndeksinin və Qlobal Davamlı İnkişaf proqramının əsas ölçü meyarlarından biri olan təhsil müasir qloballaşan dünyada əhəmiyyətli faktor olaraq qalır. İnformasiya cəmiyyətinin qurulması və təkmilləşdirilməsi şəraitində təhsilin keyfiyyət təminatının yüksəldilməsi, milli təhsil kurikulumlarının elm, texnika və texnologiyanın inkişafına həmahəng olaraq təkmilləşdirilməsi təhsil siyasətinin daim aktuallığını saxlamasının həlledici amili və şərtidir.

Ölkələrin iqtisadi-sosial inkişafının, təhlükəsiz dünya və rifah cəmiyyə-

tinin qurulması üçün təhsil prinsipal əhəmiyyətə malikdir. İnsan kapitalının formalaşdırılması, təhsilə investisiya yatırılması, UNESCO-nun təhsil siyasəti üçün prioritetləri, Təhsil Gündəliyi 2030 sənədi, Davamlı İnkişaf Məqsədlərinin gələcəyə hesablanmış hədəfləri praktik yönümlüdür və təhsilin əlçatanlığı, milli və bəşəri dəyərlərin qorunması, təbliğ olunması və inkişafın stimullaşdırılması baxımından əhəmiyyətlidir.

Son illərdə Azərbaycan Respublikasında xammal ixracına əsaslanan iqtisadi modeldən alternativ yollara, o cümlədən insan kapitalının formalaşdırılmasına transformasiya getməkdədir. Bunun üçün də təhsilin keyfiyyətinin artırılması və rəqabətəqabil modern sistemin formalaşdırılması yolunda adekvat addımlar atılmaqdadır. Təbii ki, bu islahatlar təhsil siyasəti ilə birbaşa və ya dolayısı yollarla bağlıdır. İnsan kapitalına çevriləcək potensial kadrlar təbii ki, təhsil müəssisələrində yetişir. Odur ki, gələcəyin kadrlarının formalaşdırılmasında təhsil sisteminin bütövlükdə məsuliyyəti mövcuddur.

Azərbaycan Respublikasının təhsil siyasəti, təhsil sahəsində aparılan islahatlar üçün qlobal trendlərin təqdim olunması, informasiya cəmiyyətinin qurulması şəraitində, insan kapitalının formalaşdırılmasında təhsilin əhəmiyyətinin əsaslandırılması elmi işin yeniliyini təşkil edir.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikasının Təhsil Sahəsində İslahat Proqramı. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1999-cu il 15 iyun tarixli 168 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmişdir// <http://www.e-qanun.az/framework/5363> [son baxış: 10.12.2021]
2. Information note from Mr Figel - Bologna Process: Outcome of Bergen conference, Norway (from 19/5/2005 to 20/5/2005)// [https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=SEC\(2005\)749&lang=ru](https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=SEC(2005)749&lang=ru) (konfransın yekun protokolunun PDF-i aşağıda linkdə verilmişdir-son baxış 02.12.2021)
3. "Ümumi təhsil pilləsinin dövlət standartı və proqramları (kurikulumları)"nın təsdiq edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2010-cu il 3 iyun tarixli 103 nömrəli Qərarında dəyişiklik edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin qərarı // <http://e-qanun.az/framework/46052> [son baxış: 10.12.2021]
4. Həsənov İ., Rüstəmov A., Babayeva N. Kurikulum. Metodika. Pedaqogika. Bakı: Mücrü, 2020, 232 s.
5. What makes a quality curriculum?// <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000243975> [son baxış: 10.12.2021]
6. "Individuals using the Internet 2005 to 2014", Key ICT indicators for developed and developing countries and the world (totals and penetration rates), International Telecommunication Union (ITU). Retrieved 25 May 2015.
7. "Internet users per 100 inhabitants 1997 to 2007", ICT Data and Statistics (IDS), International Telecommunication Union (ITU). Retrieved 25 May 2015.
8. Top 15 course management systems in 2020 // <https://www.edapp.com/blog/course-management-systems/> [son baxış: 10.12.2020]
9. Massive Open Online Courses// <https://www.mooc.org/> [son baxış: 15.12.2021]
10. How is Technology Changing the Face of Education? // <https://leverageedu.com/blog/technology-changing-the-face-of-education/> [son baxış: 11.12.2021]
11. Top 15 course management systems in 2020// <https://www.edapp.com/blog/course->

- management-systems/ [son baxış: 11.12.2021]
12. Start learning from the world's best institutions// <http://www.edx.org> [son baxış: 14.12.2021]
  13. FutureLearn: Online Courses and Degrees from Top Universities// <https://www.futurelearn.com/> [son baxış: 14.12.2021]
  14. Schoost: school information & management system as a service. All-in-one service to rebuild new generation K-12 operating system // <https://www.smartclass.com.tr/en/home> [son baxış: 15.12.2021]
  15. Stanton A., Elizabeth (February 2007). "The Human Development Index: A History". PERI Working Papers: 14–15. Archived from the original on 28 February 2019. Retrieved 28 February 2019.
  16. World map of countries by Human Development Index categories in increments of 0.050 (based on 2019 data, published in 2020)// [https://en.wikipedia.org/wiki/Human_Development_Index#/media/File:Countries_by_Human_Development_Index_\(2020\).png](https://en.wikipedia.org/wiki/Human_Development_Index#/media/File:Countries_by_Human_Development_Index_(2020).png) [son baxış: 10.11.2021]
  17. World Bank. Monitoring Environmental Progress. Washington DC, 1995// <https://elibrary.worldbank.org/doi/epdf/10.1596/0-8213-3365-8> [son baxış: 21.10.2019]
  18. Təhsil və insan inkişafı
//<http://www.az.undp.org/content/dam/azerbaijan/docs/publications/sustainabledevelopment/HDtextbook/5.pdf> [son baxış: 21.10.2019]
  19. The Global Challenge for Government Transparency: The Sustainable Development Goals (SDG) 2030 Agenda// https://worldtop20.org/global-movement?gclid=Cj0KCQiA2ZCOBhDiARIsAMRfv9IMzgHrOUO012yqQnXtlv8tjIACBWRoj5WIYTleQEU_zjM1T8ICmksaAv2CEALw_wcB [son baxış: 18.12.2021]
  20. Goal 4: Quality Education // https://www.undp.org/sustainable-development-goals?utm_source=EN&utm_medium=GSR&utm_content=US_UNDP_PaidSearch_Brand_English&utm_campaign=CENTRAL&c_src=CENTRAL&c_src2=GSR&gclid=CjwKCAiAn5uOBhADEiWA_pZwcFJ8RYRmkDSZavnDEA_9h_4vMASKNv00Wp7189M2g3HjDtUrQ8XhwBoCk4wQAvD_BwE#quality-education [son baxış: 18.12.2021]
  21. Əliyev Ə.Q., Əliyeva A.S. İnnovativ informasiya iqtisadiyyatının formalaşmasında və inkişafında İKT-nin təsirinin qiymətləndirilməsi məsələləri//İnformasiya cəmiyyəti problemləri, №1(7), 2013, 57-66
  22. Som O. Innovation without R&D: Heterogeneous Innovation Patterns of Non-R&D-Performing Firms in the German Manufacturing Industry, 2012, XVIII, 461 p.
  23. “Azərbaycan Respublikasında 2009-2015-ci illərdə elmin inkişafı üzrə Milli Strategiya”nın və “Azərbaycan Respublikasında 2009-2015-ci illərdə elmin inkişafı üzrə Milli Strategiyanın həyata keçirilməsi ilə bağlı Dövlət Proqramı”nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı// <http://www.e-qanun.az/framework/17199> [son baxış: 18.12.2021]
  24. “2009-2013-cü illərdə Azərbaycan Respublikasının ali təhsil sistemində islahatlar üzrə Dövlət Proqramı”nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı// <http://www.e-qanun.az/framework/17737> [son baxış: 18.12.2021]
  25. Azərbaycan 2020: Gələcəyə baxış. İnkişaf konsepsiyası. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2012-ci il 29 dekabr tarixli fərmanı// <http://www.e-qanun.az/framework/25029> [son baxış: 18.12.2021]

О ТЕНДЕНЦИЯХ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОЙ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ И ПРОБЛЕМАХ ЕЕ РЕАЛИЗАЦИИ

Сона С.МАГЕРРАМОВА, Сарван Б.БАДАЛОВ

РЕЗЮМЕ

После восстановления независимости в конце 20 века Азербайджан приступил к коренным реформам во многих сферах, в том числе в образовании, и принял меры в этом направлении.

Реконструкция и совершенствование системы образования на основе национальных и общечеловеческих ценностей всегда было в центре государственной политики как приоритет в Азербайджанской Республике.

Современная образовательная политика Азербайджана реализуется с учетом национальных, исторических и нравственных факторов, ценностей и практик, принятых большинством цивилизованного мира, глобальных образовательных проблем, не отрицая прогрессивных практик прошлых лет.

Ключевые слова: образовательная политика Азербайджана, качественная учебная программа, информационное общество, устойчивое человеческое развитие, человеческий капитал.

ON THE TENDENCIES OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF MODERN EDUCATION SYSTEM AND IMPLEMENTATION ISSUES

Sona S.MAHARRAMOVA, Sarvan B.BADALOV

SUMMARY

After regaining its independence in the late 20th century, Azerbaijan commence fundamental reforms in many spheres, including education, and took measures in this direction.

Reconstruction and improvement of the education system on the basis of national and universal values has always been at the center of state policy as a priority in the Republic of Azerbaijan.

The modern education policy of Azerbaijan is implemented relevant to the national, historical and moral factors, values and practices accepted by the majority of the civilized world, global educational challenges, without denying the progressive practices of previous years.

Keywords: Education Policy of Azerbaijan, Curriculum, Information Society, Sustainable Human Development, Human Capital.